

DEMOKRATIJA I LJUDSKA PRAVA

DOBAR SUSJED

Crna Gora i regionalna saradnja

**Vladimir Vučković, Miloš Vukanović,
Mira Popović**
decembar 2020.

Crna Gora u kontinuitetu
pokazuje privrženost dobrim
regionalnim odnosima.

Osim konstruktivne uloge
države u regionalnoj saradnji
aktivnim učešćem u raznim
regionalnim inicijativama,
zemlja je pokazala svoju punu
posvećenost stalnom razvoju
dobrosusjedskih odnosa.

Ova oblast je primjer
učinkovitosti spoljnih podsticaja
EU i spremnosti domaćih
vladajućih struktura da se
pridržavaju zahtjeva na putu
ka EU.

DEMOKRATIJA I LJUDSKA PRAVA

DOBAR SUSJED

Crna Gora i regionalna saradnja

Centar za građansko obrazovanje
Centre for Civic Education

Stavovi i mišljenja iznijeta u analizi "Dobar susjed - Crna Gora i regionalna saradnja" dijelom su obrađeni od strane glavnog autora u njegovoj doktorskoj disertaciji "EU's Failure in Europeanizing Montenegro" odbranjenoj na Masarikovom Univerzitetu 2018. godine.

Sadržaj

Sažetak	4
METODOLOŠKI OKVIR	5
KONTEKSTUALIZACIJA OKRUŽENJA	6
O REGIONU KROZ NOVIJU ISTORIJU	9
OBLIKOVANJE CRNE GORE U POSLJEDNJE TRI DECENIJE	9
UTICAJ EVROPSKIH INTEGRACIJA NA ODNOSU U SUSJEDSTVU	11
Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju kao impuls	11
Komšije moraju sarađivati	11
Saradnja kao zajednički interes.....	12
CRNA GORA U ŠIREM OKVIRU	13
Odnosi sa EU	13
Odnosi sa NATO	13
Odnosi sa komšijama	14
Međusobni odnosi Crne Gore i drugih država regije	14
DOBRE POLITIKE OSNOVA DOBROG ŽIVOTA	16
BIBLIOGRAFIJA	17

Sažetak

Tri decenije od pada komunizma i dvije decenije od posljednjih sukoba bile su traumatične za region. Iako su sve ekonomije, makar nominalno, uokvirile funkcionisanje u savremene ekonomske tokove, prolongirana tranzicija, nasljeđe prethodnog režima i sukoba, kao i neriješeni socijalni izazovi i dalje uveliko opterećuju države regiona. Zaostatak za prosjekom Evropske unije (EU) je očigledan u skoro svim aspektima života i biće potrebno još dosta vremena, napora i ulaganja kako bi se region primakao standardima EU. Ta trauma koju je region doživio posljednjih decenija je najvidljivija u emigraciji, a posljedice tzv. odliva mozgova će se tek osjetiti.

Dobrosusjedski odnosi i posvećen rad na unaprijeđivanju regionalne saradnje su važne karike evropskih integracija svih država koje streme članstvu u EU. Stabilnost u regionu i snaženje vladavine prava su uslovi evropeizacije i modernizacije ovih društava i pretpostavke za pristupanje ovih država EU.

Nakon proglašenja nezavisnosti 2006. godine, Crna Gora je igrala konstruktivnu ulogu i postigla vidljiv napredak u jačanju regionalne saradnje i održavanju dobrih bilateralnih odnosa sa zemljama koje su u procesu pristupanja EU. Ovo se odnosi na aktivno učešće u brojnim regionalnim inicijativama, kao i na političku posvećenost razvoju dobrosusjedskih odnosa u regionu u mjeri mogućnosti koje ima Crna Gora.

U ovom okviru, konstatuje se pozitivan uticaj EU na Crnu Goru u osnaživanju državnih napora za regionalnu saradnju, izgradnju regionalne stabilnosti i poboljšanje dobrosusjedskih odnosa, ali i podsticanje klime pogodne za rješavanje otvorenih bilateralnih pitanja. Ova oblast je primjer učinkovitosti spoljnih podsticaja EU i spremnosti domaćih vladajućih struktura da se pridržavaju zahtjeva na putu ka EU. Treba napomenuti da ispunjavanje kriterijuma regionalne saradnje ne zahtijeva usvajanje posebnih pravnih normi EU, pa stoga primarno zavisi od vanjskog pritiska Unije i spremnosti političke elite u državi da odgovori na te zahtjeve.

Naravno, ostaje još otvorenih pitanja, i da bi se potpuno adresirali uslovi iz Procesa stabilizacije i pridruživanja, Crna Gora treba da mirno riješi sporove oko demarkacije granice s Hrvatskom oko poluostrva Prevlaka predajući to međunarodnoj arbitraži a prije nego dođe do ulaznih

vrata EU, kao i da uloži više napora u rješavanje otvorenih pitanja sa Srbijom, uključujući demarkaciju granica, dvojno državljanstvo i probleme koji se odnose na poziciju Srpske pravoslavne crkve (SPC) u Crnoj Gori.

METODOLOŠKI OKVIR

Analiza regionalne saradnje i dobrosusjedskih odnosa Crne Gore iziskuje sagledavanje više međuzavisnih faktora, a posebno političkih, geografskih i kulturoloških. Takođe, to uključuje osvrt i na proces pristupanja Evropskoj uniji koji prioritetno pozicionira jačanje regionalne saradnje i bilateralnih odnosa za sve države kandidate.

Na samom početku, potrebno je definisati političko-geografski, ali i vremenski okvir. Iako postoje naučno utvrđene regionalne vremenske i prostorne norme, postoje i oscilacije od države do države u zavisnosti od unutrašnjih procesa. Takođe, treba imati u vidu da je naizgled zajednički početak ili tranziciono iskustvo nakon tri decenije evoluiralo u svoje specifične nacionalno/lokalne priče u čijim ishodima nalazimo i kulturološko-istorijske karakteristike koje oblikuju ove države, pa samim tim i Crnu Goru.

Prilikom primarne analize razvoja dobrosusjedskih odnosa i regionalne saradnje Crne Gore u procesu integracije u Evropsku uniju uzete su dvije varijable prije i tokom pregovora:

- uslovi Procesu stabilizacije i pridruživanja i prateće usklađivanje,
- primjena Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju.

Definisani podskup istraživačkih pitanja vezan je sa glavnim istraživačkim okvirom kojim se nastoji pružiti uvid u efikasnost uticaja EU na institucionalne i političke preferencije Crne Gore u regionalnom djelovanju. Pored toga, značaj utvrđene metodologije je i u smjernicama za konkretnu operacionalizaciju istraživanja.

U analizi su korišćeni primarni izvori, koji obuhvataju zvanične dokumente crnogorskih institucija, kao i institucija EU. Takođe, korišćeni su i sekundarni izvori bazirani na relevantnoj literaturi koja obuhvata akademske i praktične analize regionalne politike, zatim tematske izvještaje domaćih i međunarodnih organizacija civilnog društva, kao i arhive medija.

Na kraju, konkluzivnom analizom evropskih i evroatlanstkih odnosa vrši se jedna ocjena uticaja evropskih integracija na bilateralne odnose Crne Gore i na pristup regionalnoj saradnji. Sa tom sintezom uspostavlja se važna podloga za realnu procjenu trenutne pozicije Crne Gore i njenih odnosa sa susjedima, ali i pozicije u regionalnoj saradnji a imajući u vidu već ostvarena i planirana članstva u međunarodnim međuvladinim organizacijama.

KONTEKSTUALIZACIJA OKRUŽENJA

Faktori koji definišu region su raznovrsni i kreću se od geografskih, političkih, kulturnih, istorijskih, ekonomskih, ali i interesnih. Tako region može biti određen objektivnim granicama, poput planina i rijeka, kulturno-istorijskim posebnostima, interesnim sferama država odnosno međunarodnih organizacija. Shodno tome, granice regiona mogu se preliti i na susjedne oblasti, opet u zavisnosti od gledanja ili vrijednosne procjene.

Prvi, i najstariji termin koji se još uvijek koristi da bi se definisao region u kojem se nalazi Crna Gora je Balkan ili Balkansko poluostrvo. Balkan podrazumijeva geografsko područje na jugoistoku Evrope sa različitim definicijama i značenjima, uključujući geopolitičko i istorijsko. Region je dobio ime po planinama Balkan koje se protežu kroz čitavu Bugarsku od srpsko-bugarske granice do obale Crnog mora. Balkansko poluostrvo graniči se s Jadranskim morem na sjeverozapadu, Jonskim morem na jugozapadu, Egejskim morem na jugu, turskim moreuzima na istoku i Crnim morem na sjeverozapadu. Sjeverna granica poluostrva različito je definisana, a najčešće se uzima da su to tokovi rijeka Soča, Sava i Dunav.

Regionalni termin Balkan je nastao početkom 19. vijeka, a popularizovan je u 20. vijeku. Nakon raspada Jugoslavije, 90ih godina prošlog vijeka, pojam "Balkan" dobija negativno političko značenje koje postaje široko rasprostrano sa asocijacijom na ratne sukobe i fragmentaciju teritorija. Dijelom i zbog takve, ali i vezane političke, konotacije izraza „Balkan“, početkom 21. vijeka kao sve popularniji zamjenjuje ga izraz „Jugoistočna Evropa“.

Jugoistočna Evropa (JIE) je geografski region Evrope koji se sastoji prvenstveno od Balkanskog poluostrva. Postoje preklapajuće ali i oprečne definicije o tome gdje tačno počinje ili se završava Jugoistočna Evropa, i kakav je odnos prema drugim dijelovima evropskog kontinenta, posebno prema sjevernoj granici ili položaju Grčke. Međutim, opšte je prihvaćeno da su suverene države i teritorije koje su uključene u region Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Hrvatska, Grčka, Kosovo, Crna Gora, Sjeverna Makedonija, Rumunija, Srbija i Istočna Trakija (dio Turske). Ponekad se tome pridodaju i Moldavija i Slovenija.

Crnogorski regionalni odnosi su vezani za područje Balkana i Jugoistočne Evrope, ali ne isključivo za gore definisane granice. Prioritet u regionalnim odnosima imaju zemlje

okruženja, pogotovo uslijed neriješenih graničnih sporova, ekonomskih pitanja i nasljeđa tranzicione pravde, ali i države koje imaju trenutno istu ili sličnu spoljno-političku situaciju, preciznije spoljno-političke prioritete koji su dominantno vezani za integracije sa Evropskom unijom. Tu su i ekonomski interesi, pa Crna Gora ima mnogo intenzivniju saradnju sa Turskom nego sa Rumunijom. Na kraju, u crnogorske regionalne odnose treba razmotriti i intenzivan odnos sa Italijom, ali kako su primarne regionalne inicijative ipak vezane za region Jugoistočne Evrope, ova analiza se fokusira na odnose Crne Gore i zemlje tog regiona. Odnosno, primarni pogled na regionalne odnose uključuje odnose Crne Gore sa Hrvatskom, Bosnom i Hercegovinom, Kosovom, Albanijom, Srbijom, Makedonijom i djelimično Italijom.

O REGIONU KROZ NOVIJU ISTORIJU

Region je ušao u posljednju deceniju 20. vijeka sa nadom u budućnost nakon pada komunizma krajem 80ih. No, pokazaće se da će tranzicija 90ih do temelja uzdrmati krhke društvene sisteme ovih država, a ratovi na prostoru bivše Jugoslavije usporiti razvoj regiona. Rat i teška ekonomska tranzicija su ključni faktori koji obilježavaju razvoj regiona, a prolongirano nerješavanje tranzicionih i socio-ekonomskih problema dovelo je države regiona, bilo da su članice EU ili ne, u fazu zamrznute tranzicije čiji se kraj ne vidi.

Hrvatska je proglasila nezavisnost 25. juna 1991. godine, a sprovođenje te deklaracije stupilo je na snagu 8. oktobra 1991. godine. U međuvremenu, napetosti su eskalirale u otvoreni rat između hrvatskih vojno-policijskih snaga s jedne i Jugoslovenske narodne armije (JNA) i srpskih pobunjeničkih snaga s druge strane. Rat je završen u avgustu 1995. godine, pobjedom hrvatskih snaga što je za posljedicu imalo i migraciju oko 200.000 Srba iz Hrvatske. Preostala okupirana područja vraćena su Hrvatskoj prema Erdutskom sporazumu iz novembra 1995. godine, procesom zaključenim u januaru 1998.godine. Hrvatska je 29. oktobra 2001. godine potpisala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa Evropskom unijom, a zahtjev za članstvo u EU podnijela je 2003. godine, da bi 2004.godine dobila status države kandidata a 2005.godine otvorila pristupne pregovore. Hrvatska je postala članica EU 2013. godine, a prethodno je od 1. aprila 2009. godine u NATO savezu.

Savremenu istoriju *Bosne i Hercegovine (BiH)* obilježio je rat. Oružani sukob u BiH trajao je od 6. aprila 1992. do 14. decembra 1995. godine. Glavne zaraćene strane bile su snage Republike Bosne i Hercegovine i snage Herceg-Bosne i Republike Srpske. Simboli ovog sukoba postali su opsada Sarajeva i genocid u Srebrenici. Rat je okončan potpisivanjem Opšteg okvirnog sporazuma za mir u BiH u Parizu 14. decembra 1995. godine, dok su mirovni pregovori održani u Dejtonu, u državi Ohajo, i završeni Dejtonskim sporazumom 21. novembra 1995. godine. BiH je potpisala sa EU Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju 16. juna 2008.godine, a stupio je na snagu 1. juna 2015. godine. Zahtjev za članstvo u EU je podnešen 15. februara 2016.godine, a u decembru 2019. godine Savjet EU je prihvatio Mišljenje EK o aplikaciji čime je BiH postala država kandidat za članstvo u EU. BiH je u pregovorima za članstvo u NATO savez od 2008. godine.

Ličnost koja je obilježila istoriju *Srbije* na kraju 20. vijeka

je Slobodan Milošević. Raspadom SFRJ, Srbija i Crna Gora su formirale Saveznu republiku Jugoslaviju (SRJ). Srbija nije osjetila na svojoj teritoriji razaranja u ratovima 90ih, ali je njena ekonomija uništena uslijed ekonomskih sankcija nametnutih od strane UN. Sukobi na Kosovu, koji su 1999. godine eskalirali u otvoreni rat, doveli su do NATO intervencije od koje su primarno stradali vojni, ekonomski ali i civilni ciljevi u Srbiji. Srbija efektivno od 1999. godine nema kontrolu nad Kosovom, a nakon jugoslovenskih ratova Srbija je postala dom najvećem broju izbjeglica i interno raseljenih lica u Evropi. Poslije pada Miloševića s vlasti, SRJ je preimenovana u Državnu zajednicu Srbija i Crna Gora koja je nestala 21. maja 2006. godine, kada je na referendumu Crna Gora obnovila nezavisnost. Narodna skupština Srbije je, 5. juna 2006. godine, proglasila Srbiju pravnim nasljednikom bivše državne zajednice. Skupština Kosova proglasila je nezavisnost od Srbije 2008.godine, što je Srbija odmah osudila i nastavlja da uskraćuje priznanje države Kosovu. Srbija je podnijela aplikaciju za članstvo u EU 22. decembra 2009. godine, a status kandidata dobila je 1. marta 2012. godine. EU donosi odluku o otvaranju pregovora sa Srbijom 28. juna 2013. godine, a pregovori zvanično počinju 21. januara 2014.godine. Do decembra 2019.godine, Srbija je od ukupno 35 poglavlja otvorila 18 i privremeno zatvorila dva.

Kosovo je proglasilo nezavisnost od Srbije 17. februara 2008. godine, a do septembra 2020. godine 113 država članica UN priznalo je njegovu nezavisnost, uključujući sve neposredne susjede izuzev Srbije. Međutim, 15 država je naknadno povuklo priznanje Republike Kosovo. Rusija i Kina, kao i neke članice EU, nijesu priznale nezavisnost Kosova. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa EU potpisan je 27. oktobra 2015.godine, a stupio je na snagu 1. aprila 2016.godine, uz napomenu da nije ratifikovan u svakoj državi članici jer 23 od 28 država članica EU je priznalo Kosovo kao nezavisnu državu. Kosovo ima status potencijalnog kandidata.

Sjeverna Makedonija službeno slavi 8. septembar 1991. godine kao Dan nezavisnosti. Ova država je ostala u miru tokom jugoslovenskih ratova 1990-ih. Dogovoreno je nekoliko manjih promjena na njenoj granici sa Jugoslavijom tokom razgraničenja. Sjeverna Makedonija je destabilizovana ratom na Kosovu 1999. godine, kada se u zemlju sklonilo nekoliko stotina hiljada albanskih izbjeglica sa Kosova. Naime, ove migracije su kasnije,

između februara i avgusta 2001. godine, dovele do etničkih sukoba, uglavnom na sjeveru i zapadu zemlje. Rat je završen intervencijom NATO snaga. Shodno Ohridskom sporazumu, makedonske vlasti su povećale obim političkog učešća i kulturnog priznanja za albansku manjinu. Višedecenijski spor sa Grčkom oko imena riješen je tek 17. juna 2018. godine Prespanskim sporazumom, koji su potpisali ministri vanjskih poslova u prisustvu premijera dvije države. Posljedično, EU je 27. juna 2018. godine odobrila početak pristupnih pregovora sa Makedonijom. Makedonski parlament je 5. jula 2018. godine ratifikovao Prespanski sporazum koji je stupio na snagu 1. februara 2019. godine. NATO je 12. jula 2018. godine pozvao Makedoniju da započne pregovore o pridruživanju, a 27. marta 2020. godine Sjeverna Makedonija je postala 30. država članica tog saveza. Makedonija je predala aplikaciju za članstvo u EU 22. martu 2004. godine, 1. aprila 2004. godine stupio je na snagu Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa EU, a 16. decembra 2005. godine država je dobila status kandidata. Nakon rješavanja političkih problema, odnosno veta Grčke, 1. aprila 2018. godine EK ponovo preporučuje otvaranje pristupnih pregovora, a 26. marta 2020. godine EU odlučuje da otvori pregovore sa Makedonijom.

Nakon raspada komunističkog sistema, *Albanija* se posvetila aktivnom procesu pristupanja EU i NATO savezu. Država je 2009. godine, zajedno s Hrvatskom, stekla aktivno članstvo u NATO savezu, a bila je i među prvim zemljama jugoistočne Evrope koje su ušle u program Partnerstva za mir. Pored toga, Albanija se prijavila za pridruživanje Evropskoj uniji 24. aprila 2009. godine, a ranije tog mjeseca stupio je na snagu i Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa EU. Status kandidata dobija 27. juna 2014. godine, a tek 1. aprila 2018. godine EK preporučuje otvaranje pristupnih pregovora sa Albanijom, dok EU odluku o otvaranju pregovora donosi 26. marta 2020. godine. Albanija je tokom 90ih prošla kroz period velikih ekonomskih turbulencija i odliva stanovništva, da bi u 21. vijeku došlo do relativne stabilizacije.

Nakon što je komunistički lider Nikolaje Čaušesku pogubljen u rumunskoj revoluciji u decembru 1989. godine, Front nacionalnog spasa (FSN), predvođen Ionom Iliescuom, preuzeo je vlast u *Rumuniji*. Ova zemlja je sprovodila program ekonomskih reformi i privatizacije okrećući se ka slobodnom tržištu i slijedeći gradualističku liniju, a ne šok terapiju. Ekonomske reforme nastavljene su iako je do 2000-ih bilježen mali ekonomski rast. Tokom ovog razdoblja Rumunija se bliže integrisala sa Zapadom, postajući članica NATO saveza 29. marta 2004. godine, a 1. januara 2007. godine i država članica Evropske unije.

U novembru 1989. godine u Sofiji su održane demonstracije o ekološkim pitanjima koje su ubrzo dobile karakter široke kampanje za političke reforme u *Bugarskoj*. U februaru 1990. godine, Komunistička partija se, na talasu protesta, povlači sa vlasti, a u junu 1990. godine održani su prvi slobodni izbori od 1931. godine. Na tim izborima pobjeđuje

Bugarska socijalistička partija (novo ime Komunističke partije), a u julu 1991. godine usvojen je novi Ustav. Bugarska se pridružila NATO savezu u martu 2004. godine, a Evropskoj uniji 1. januara 2007. godine. Ekonomski i politički uslovi su se vidljivo poboljšali, iako ekonomski rast nije bio tako visok kao što se očekivalo, a nezapošljenost i emigracija su i dalje izazovi.

Od liberalizacije *Turske*, prije svega u ekonomskom smislu, 80-ih godina prošlog vijeka, zemlja je bilježila snažniji ekonomski rast i veću političku stabilnost. Turska se prijavila za punopravno članstvo u Evropsku ekonomsku zajednicu (EEZ) 1987. godine, pridružila se Carinskoj uniji EU 1995. godine i počela pregovore o pristupanju s Evropskom unijom 2005. godine. Pregovori sa Turskom su sporo odmicali, od 35 poglavlja je otvoreno svega 16 od čega je jedno zatvoreno do 2016. godine, kada Turska i EU postižu dogovor o ubrzanju pregovora. Evropski parlament je pozvao vlade EU da suspenduju do daljnjeg pregovore sa Turskom zbog sve češćih i drastičnijih kršenja ljudskih prava i problema vezanih za vladavinu prava, tako da se ponovo bilježi stagnacija.

OBLIKOVANJE CRNE GORE U POSLJEDNJE TRI DECENIJE

Crna Gora je od 1990. godine promijenila tri državna statusa.

Na prvim višestranačkim izborima u Crnoj Gori, u decembru 1990. godine, vlast osvaja Savez komunista Crne Gore, koji se tokom juna 1991. godine transformiše u Demokratsku partiju socijalista (DPS). Za razliku od ostalih bivših jugoslovenskih republika koje su se odlučile za samostalnost, građani Crne Gore su se na tadašnjem referendumu opredijelili za život u zajednici sa Srbijom. Na pitanje *“Da li ste za to da Crna Gora, kao suverena Republika, nastavi da živi u zajedničkoj zajednici – Jugoslaviji, potpuno ravnopravno sa drugim republikama koje to budu željele”* od 66,04% izašlih birača potvrđan odgovor je zaokružilo njih 95,94%.

Crna Gora je u novoj zajednici od svoje saveznice bila 6,4 puta manja po teritoriji, 15,9 puta manja po broju stanovnika, 17,9 puta manja po društvenom bruto proizvodu i 19 puta manja po nacionalnom dohotku. Sprovodeći politiku Vlade iz Beograda i JNA (kasnije Vojske Jugoslavije) crnogorsko rukovodstvo se oštro obračunavalo sa političkim neistomišljenicima. Osudama vladajućeg vrha bili su izloženi protivnici rata i zagovornici crnogorske nezavisnosti. Tako su se na udaru tadašnje vlasti našle pristalice Liberalnog saveza Crne Gore (LSCG), kao i drugih opozicionih partija, mirovnih pokreta i udruženja. U vihoru građanskog rata u Jugoslaviji, crnogorski rezervisti su u okviru JNA, predvođeni crnogorskim političkim vrhom, učestvovali u operacijama na dubrovačkom ratištu. Preciznije, 1. oktobra 1991. godine nekoliko hiljada pripadnika regularnih trupa JNA sa teritorije Crne Gore otpočelo je agresiju na Dubrovnik i njegovu okolinu. Napad na doskorašnje sunarodnike i grad pod zaštitom UNESCO-a podgrijavan je organizovanom manipulacijom i kampanjom državnih medija. Ovaj besmisleni rat predstavlja jednu od najcrnijih strana crnogorske istorije. Maja 1992.godine, SRJ je zbog umiješanosti u ratove u okruženju isključena iz međunarodnih organizacija, a uvedene su joj i ekonomske sankcije. Društveni proizvod je 1989. godini iznosio oko 2.300 USD, da bi 1994. godine pao na realnu vrijednost između 200 i 300 USD. Nezapošljenost je porasla na 40%, zatvaraju se ekonomski giganti, dolazi do enormnog pada životnog standarda, kao i do nestašica prehrambenih proizvoda i potrošnih roba. Posljedično, urušen je ekonomski sistem a razvija se siva ekonomija.

Novi ustav Crne Gore je donijet 12. oktobra 1992. godine. Crna Gora je definisana kao država crnogorskog naroda, demokratska, socijalna i ekološka država, suverena u pitanjima koja nije prenijela u nadležnost SRJ.

U Jugoslaviji je tokom 1993. godine nastala najveća, ikada zabilježena, hiperinflacija od 120 biliona procenata godišnje i započeta je sporna privatizacija privrede, a devizna štednja građana je opljačkana.

Godine 1999. na Kosovu i Metohiji su se razbuktili sukobi uzrokovani agresivnom politikom autoritarnog režima iz Beograda prema kosovskim Albancima koji su tražili otcjepljenje. Pošto su propali politički pregovori u Rambujeu i Parizu, NATO je 24. marta 1999. godine bombardovao SRJ. Ta intervencija je okončana 10. juna 1999.godine, donošenjem Rezolucije 1244 Savjeta bezbjednosti UN. Prema određenim procjenama, tokom NATO bombardovanja na teritoriji Crne Gore poginulo je 10 osoba. Prilikom NATO bombardovanja mosta u mjestu Murino, 30. aprila 1999. godine, stradalo je šest civila. Konačan broj građana Crne Gore, koji je poginuo tokom sukoba na Kosovu i NATO bombardovanja, još uvijek nije utvrđen.

I pored teške ekonomske situacije koja ju je zadesila, Crna Gora je pružala utočište izbjeglicama sa područja zahvaćenim ratnim sukobima i nemirima 1991-1995 (Hrvatska, Bosna i Hercegovina i Kosovo). U Komesarijatu za raseljena lica, 1999.godine, registrovano je 136.812 osoba koje su utočište našle u Crnoj Gori. Sa Kosova je pristiglo oko 80.000 izbjeglica. Crna Gora je tada primila i zaštitila ogroman broj izbjeglica u odnosu na veličnu državu i stanovništva, pa je tako praktično svaki šesti stanovnik bio izbjeglica.

Uklanjanjem Slobodana Miloševića s vlasti i težnjom crnogorskog rukovodstva za preuređenje odnosa, SRJ je primenovana i preuređena u Državnu zajednicu Srbiju i Crnu Goru. Za razliku od federalne zajednice kakva je bila SRJ, u koju je Crna Gora ušla dajući joj legitimitet na referendumu, Državnu zajednicu Srbija i Crna Gora su kreirali predstavnici političkih elita, uz podršku međunarodne zajednice. Uz učešće Evropske unije, 14. marta 2002. godine, usvojen je dokument *Polazne osnove za uređenje odnosa Srbije i Crne Gore* (tzv. «Beogradski sporazum»). Ustavna povelja državne zajednice Srbija i Crna Gora usvojena je 29. januara

2003. godine, uz prateći zakon o njenom sprovođenju. Na osnovu člana 60. Ustavne povelje Državne zajednice SCG, predviđeno je da po isteku od tri godine *“države članice imaju pravo da pokrenu postupak za promjenu državnog statusa, odnosno za istupanje iz državne zajednice SCG”*¹ što je Crna Gora i učinila.

Na referendum koji je održan 21. maja 2006. godine za nezavisnu Crnu Goru glasalo je 55,5% ili 230,661 građana, dok je za zajedničku državu glasalo 44,5% ili 185,002 građana. Na bazi tog rezultata, Skupština Crne Gore je proglasila nezavisnost na sjednici održanoj 3. juna 2006. godine. Promjenu državno-pravnog statusa prati i čvrsto opredjeljenje ka evro-atlanskim integracijama. Tako je Crna Gora postala država članica NATO saveza u 5. juna 2017. godine, a pregovore sa EU je otvorila 28. juna 2012. godine.

¹ Zakon o sprovođenju Ustavne povelje državne zajednice Srbije i Crne Gore, Službeni list Srbije i Crne Gore, 1/2003

UTICAJ EVROPSKIH INTEGRACIJA NA ODNOS U SUSJEDSTVU

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju kao impuls

Crna Gora je 15. oktobra 2007. godine potpisala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) sa EU koji je stupio na snagu 1. maja 2010. godine. SSP je apostrofirao pitanje neophodnosti razvoja regionalne saradnje i bilateralnih dobrosusjedskih odnosa među zemljama koje su u različitim fazama integracije sa EU, što se precizira i kroz članove 14, 15, 16 i 17². Istovremeno, EU se obavezuje da te napore izražene i u prekograničnim i/ili regionalnim projektima podržava kroz programe tehničke pomoći.

SSP je stimulatивно djelovao na Crnu Goru da demonstrira dodatnu posvećenost u jačanju regionalne saradnje i dobrosusjedskih odnosa i to ne samo sa preostalim državama zapadnog Balkana koje su potpisale SSP, već i sa državama članicama EU, kao i sa ostalim zemljama kandidatima za pristupanje EU koje nisu obuhvaćene Procesom stabilizacije i pridruživanja. To ostaje i među jednim od najvažnijih političkih uslova za napredovanje Crne Gore u procesu pristupanja.

Treba naglasiti i da je prije potpisivanja SSP-a Crna Gora, tokom 2006. i 2007. godine, sprovodila određene aktivnosti u pravcu jačanja regionalne saradnje i sticanja punopravnog članstva u regionalnim inicijativama. To je intenzivirano kada je država stekla status kandidata decembra 2010. godine, odnosno tokom 2010. i 2011. godine.

Komšije moraju saradivati

Nakon proglašenja nezavisnosti 2006. godine, Crna Gora ima naglašeno konstruktivan pristup u uspostavljanju dobrih bilateralnih odnosa sa susjednim zemljama, državama članicama i drugim zemljama u regionu koje nijesu obuhvaćene SSP-om.

Bilateralni odnosi s Albanijom, BiH i Sjevernom Makedonijom značajno su napredovali u ovom periodu. Albanija i Sjeverna Makedonija su, inače, među prvima zvanično priznale Crnu Goru kao nezavisnu državu 12. juna 2006. godine, dok su diplomatski odnosi između ovih zemalja uspostavljeni 1. avgusta 2006. godine,

2 Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju Crne Gore sa EU, http://www.skupstina.me/images/dokumenti/pristupanje-eu/Sporazum_o_stabilizaciji_i_pridru%C5%BEivanju.pdf

odnosno 14. juna 2006. godine. Bosna i Hercegovina je priznala nezavisnost Crne Gore 21. juna 2006. godine, a diplomatski odnosi se uspostavljaju 14. septembra 2006. godine.

Shodno obavezama iz SSP-a, Crna Gora je 2007. godine potpisala sporazum o policijskoj saradnji sa Slovenijom i Rumunijom.

Crna Gora, kao zemlja kandidat za EU, kontinuirano je pokazivala političku volju za unaprijeđenjem regionalne saradnje kroz aktivno učešće u regionalnim inicijativama, održavanje regionalnog mira, sigurnosti i stabilnosti i razvijanje dobrosusjedskih odnosa sa zemljama koje su u procesu integracija, kao i državama članicama EU.

U tom smislu, Crna Gora je u periodu između 2012. i 2016. godine imala konstruktivnu ulogu u regionalnim inicijativama, poput CEFTA, CEI, MARRI, RACVIAC, All, SEECF, RSS i Američko-jadranska povelja. Dalje, država je podržala regionalne inicijative koje afirmišu regionalno pomirenje, poput Igmanske inicijative i Inicijative za REKOM³.

Pozitivan pristup u jačanju regionalne saradnje i dobrosusjedskih odnosa iskazan je i kroz crnogorsku inicijativu *Zapadnobalkanska šestorka*, koju je pokrenuo 2013. godine tadašnji premijer Crne Gore Igor Lukšić. Ta inicijativa je predviđala politički dijalog na visokom nivou koji bi vodio institucionalizaciji odnosa između država nečlanica EU u regionu zapadnog Balkana i ubrzanju procesa njihove integracije u EU kroz formiranje Zajedničkog parlamenta Zapadnog Balkana⁴, objedinjavanje Regionalne inicijative za azil, migracije i izbjeglice (MARRI) i Regionalne antikorupcijske inicijative (RAI) sa ciljem formiranja regionalnog centra za borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala odnosno nekog vida zajedničke balkanske policije (BALPOL). Takođe, akcenat je stavljen na iznalaženje načina za ublažavanje negativnih efekata globalne ekonomske krize na stabilnost i očuvanje regionalnog tržišta. Prema radnom dokumentu, očekivala se podrška Hrvatske i Slovenije radi pojednostavljenja nesmetanog

3 Izvještaj o realizaciji obaveza iz SSP-a, izvještaji EK

4 Prema prijedlogu Crne Gore, svaka država bi delegirala 10 predstavnika, Portal analitika, Zapadnobalkanska šestorka na sjednici Generalne skupštine UN, <https://www.portalanalitika.me/clanak/115583--zapadnobalkanska-sestorka-na-sjednici-generalne-skupstine-un>

prelaska granice u regionu do nivoa ukidanja pasoša kao ličnih dokumenata potrebnih za te prelaskе. Prvi sastanak na nivou političkih direktora održao se u Budvi u julu 2013. godine.⁵ Ipak, ova inicijativa nije funkcionalno zaživjela.

U pokušaju da se dalje pospješi regionalna saradnja i pomogne državama regiona na putu ka EU, mnogo je uspješnija bila inicijativa koju je 28. avgusta 2014. godine pokrenula njemačka kancelarka Angela Merkel, a koja je poznata kao *Berlinski proces*.⁶

Berlinski proces su podržali Evropska komisija, a posebno i države članice EU - Austrija, Hrvatska, Francuska, Njemačka, Italija, Slovenija i Velika Britanija, te brojni međunarodni donatori. Prvi sastanak Berlinskog procesa održan je u Berlinu 2014. godine pod pokroviteljstvom Njemačke, a nakon toga uslijedili su godišnji forumi u Beču, Parizu, Trstu, Londonu i Poznanju.

Berlinski proces naglašava značaj povezivanja ljudi (socijalna dimenzija), ekonomija (ekonomska dimenzija) i država (politička dimenzija) regiona kroz saradnju u oblastima transporta, infrastrukture, privrede, omladinske saradnje i razvoja civilnog društva. Neki od rezultata Berlinskog procesa uključuju uspostavljanje Regionalne kancelarije za saradnju mladih (RYCO), Komorskog investicionog foruma zapadnog Balkana (WBCIF) i Fonda za zapadni Balkan (WBF), ali i podsticaj umrežavanju organizacija civilnog društva regiona kroz niz samita i foruma (Forum civilnog društva, Privredni forum, Omladinski forum, Zapadnobalkanski samiti).

Kroz ovaj proces ojačana je komunikacija i saradnja država regiona u okviru Energetske zajednice za jugoistočnu Evropu, posebno u pogledu energetske sigurnosti, energetske efikasnosti i zaštite klime, a dogovoren je i razvoj transevropskih transportnih mreža za zapadni Balkan. Takođe, u središtu Berlinskog procesa od njegovog pokretanja je rješavanje bilateralnih sporova, što je dodatni mehanizam za njihovo prevazilaženje i od posebne važnosti uzimajući u obzir da do toga mora doći prije pristupanja EU. Države članice EU su kroz Berlinski proces istakle i neophodnost intenziviranja regionalne saradnje na zapadnom Balkanu kroz proces pomirenja kao ključnog elementa za promociju mira i stabilnosti i prevazilaženje naslijeđa prošlosti.

Saradnja kao zajednički interes

Na osnovu nespornog napretka države u razvoju regionalne saradnje i unaprijeđenju bilateralnih odnosa sa državama zapadnog Balkana, mogu se identifikovati tri glavna razloga zašto je Crna Gora pokazala spremnost da primijeni zahtjeve EU u ovoj oblasti.

Prvo, nema uticaja domaćih tzv. veto igrača na pitanja vezana za izgradnju regionalne stabilnosti jer to nije prijetnja njihovim privatnim interesima. Objektivna je pretpostavka da ispunjavanje uslova Procesu stabilizacija i pridruživanja kroz učešće zemlje u regionalnim inicijativama i rješavanja otvorenih bilateralnih sporova nije kreiralo opterećenje niti ugrozilo interese unutrašnjih aktera. Odredbe SSP-a u ovom dijelu imaju za cilj razvoj regionalnih odnosa između država koje streme članstvu, kao i sa državama članicama EU, ali i uspostavljanje jačih ekonomskih i trgovinskih ugovornih veza između Unije i ovim država, a što do sada nije dovodilo u pitanje poziciju tzv. veto igrača. To prate i drugi manje zahtjevni faktori, podrške i učešća u regionalnim inicijativama u promociji pomirenja, čime se nesumnjivo jača regionalna saradnja i razvijaju dobrosusjedski odnosi u regionu. Konkretno, to se odnosi na Inicijativu za REKOM i Igmansku inicijativu, kao inicijative civilnog društva koje su, u savezništvu sa EU, uložile značajne napore u pozicioniranju procesa tranzicione pravde na postjugoslavenskom prostoru povezivanjem regionalnih političkih predstavnika na visokom nivou, ali i radom sa građanima širom regiona i različitim društvenim grupama.

Drugo, domaće vladajuće elite pokazale su vidljivu političku volju da se usklade sa zahtjevima EU. S obzirom na činjenicu da jačanje regionalne saradnje i unaprijeđenje bilateralnih odnosa sa susjednim zemljama ne dovode u pitanje politički opstanak vladajućih elita, moglo bi se pretpostaviti da je ovo ispunjavanje uslova na putu ka EU bilo i vrlo korisno za domaće aktere. Očigledno je da je opredjeljenje Crne Gore za razvoj dobrosusjedskih odnosa, kroz postojeće ili pokretanje novih inicijativa, ali i aktivno učešće u mirnom rješavanju otvorenih bilateralnih sporova između postjugoslavenskih država ono što je imalo značajan efekat na jačanje pozicija donedavne vladajuće strukture i njene legitimacije kao faktora stabilnosti u regiji. Koristeći se tim političkim posebnostima u regionu, crnogorske vlasti su se uspjele profilisati kao neophodni akteri regionalnih procesa, kako na regionalnom tako i na nivou EU, a koje EU podržava.

Treće, možemo svjedočiti aktivnijoj ulozi Unije i njenih država članica u procesu promocije regionalne saradnje kroz razvoj dobrih bilateralnih odnosa. Samiti zapadnog Balkana u okviru Berlinskog procesa značajno su doprinijeli jačanju regionalnih odnosa uspostavljanjem jasne mape puta u oblastima infrastrukture, energetike, transporta, omladinske saradnje, obrazovanja i nauke. Štaviše, ovi oblici multilateralne saradnje dali su dvostruki efekat. Izvorno, podržavajući i jačajući regionalnu političku, ekonomsku i trgovinsku saradnju, Unija je nastojala ojačati svoje odnose sa zapadnim Balkanom kao pouzdan ekonomski i trgovinski partner i aktivni promoter procesa evropskih integracija. S druge strane, zajednička regionalna posvećenost procesu pristupanja EU stvorila je uslove za poboljšanje političkih odnosa u regionu, a samim tim i rješavanje osjetljivijih i složenijih otvorenih bilateralnih pitanja, odnosno demarkacije granica, priznavanja manjinskih prava, raseljenih i nestalih lica, povraćaj imovine, i slično.

5 Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija, Diplomarius broj 1, 2013

6 Berlinski proces, Završna deklaracija Predsjedavajućeg Konferencije o zapadnom Balkanu, Berlin, 2014

CRNA GORA U ŠIREM OKVIRU

Odnosi sa EU

Izveštaji evropskih institucija o napretku Crne Gore u procesu evropskih integracija i nadzor nad djelovanjem relevantnih državnih institucija u ovim oblastima koji vrše kredibilni akteri u samoj Crnoj Gori, regionalna saradnja i odnosi države sa susjedima ocjenjuju se pozitivno. To je dio napretka koji je Crna Gora ostvarila u pristupnim pregovorima sa EU i snaženju evroatlantskih integracija Crne Gore, čiji je jedan od rezultata punopravno članstvo u NATO.

Privrženost vrijednostima transatlantske saradnje i unaprijeđivanja regionalnih i dobrih odnosa sa susjedima potvrdili su i predstavnici nove vlasti u Crnoj Gori. Na parlamentarnim izborima koji su organizovani 30. avgusta 2020. godine okončana je višedecenijska dominacija DPS-a, a trojica lidera pobjedničkih koalicija su po proglašenju zvaničnih rezultata potpisali sporazum u kojem se navodi da će nova vlast raditi na jačanju savezništva sa NATO i da će realizovati reforme u cilju pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji. Ipak, pred nosiocima vlasti u Crnoj Gori su i izazovi koji traže puno reformsko usmjerenje, hrabrost i odlučnost u suočavanju sa problemima i njihovom rješavanju.

Evropska ideja je jedna od osnovnih integrativnih ideja u crnogorskom društvu i državi. Zato je važno da i u formalnom smislu Crna Gora ispunila uslove kako bi što je prije moguće postala punopravna članica Evropske unije.

U regionalnoj saradnji i odnosima sa susjedima, Crna Gora u kontinuitetu bilježi pozitivne ocjene. Tako se u izvještaju Evropske komisije za 2020. godinu navodi da je po pitanjima regionalne saradnje i dobrosusjedskih odnosa *“Crna Gora ostala konstruktivno posvećena bilateralnim odnosima s drugim državama u procesu proširenja u susjednim državama članicama Evropske unije”*⁷.

Budući da je ovo jedan od važnih segmenata procesa pristupanja EU, kontinuitet tih ocjena pokazuje da je uz jasnu političku volju i usmjerenje ka reformama Crna Gora sposobna da preuzme obaveze koje proističu iz članstva u EU. Način na koji su se crnogorske institucije postavile po pitanjima iz ove oblasti treba da budu putokaz za djelovanje nosilaca vlasti i

u drugim područjima kako bi se u razumnom roku ostvario cilj učlanjenja države u Evropsku uniju.

Odnosi sa NATO

Pitanje bezbjednosti države i njenih građana je za svaku savremenu državu jedno od najvažnijih. Crna Gora je odlučila da svoju privrženost evropskim vrijednostima osnaži i članstvom u NATO čija je svrha da se brine o miru i sigurnosti u državama članicama i to kako političkim tako i vojnim putem.

Zvanična komunikacija između predstavnika NATO i države Crne Gore počela je 2006, u godini obnave crnogorske nezavisnosti. Nakon pristupanja Partnerstvu za mir iste godine i uspostavljanja misije u NATO 2007. godine, Crnoj Gori je već 2009. godine upućen poziv da počne sa primjenom Akcionog plana za članstvo. Razgovori o članstvu su posebno intenzivirani tokom 2014. i 2015. godine, da bi 2017. godine Crna Gora zvanično postala punopravni član NATO saveza.

Imajući u vidu da se u svojim osnivačkim i drugim važnim dokumentima uvijek podsjeća da je NATO posvećen principima Povelje Ujedinjenih nacija, a posebno očuvanju mira, slobode, bazičnih demokratskih principa i vladavine prava, to se članstvom u ovoj organizaciji i Crna Gora obavezala da promovira i zagovara upravo te vrijednosti i to posebno u svom susjedstvu. Među državama koje su susjedi, članice NATO su i Albanija, Italija i Hrvatska, pri čemu je Albanija jedini od ova tri susjeda koji nije i član Evropske unije.

Uloga i važnost Crne Gore kao članice NATO izražena je kada se analizira nestabilno balkansko područje. BiH, Kosovo i Srbija nisu članice NATO, pri čemu je u Srbiji opšte prihvaćena koncepcija vojne neutralnosti te države, dok je u BiH izražena politička podijeljenost oko pitanja da li BiH treba da postane članica NATO. Na Kosovu je i dalje centralno pitanje iniciranje daljih koraka u procesu pridruživanja i pristupanja EU, kao i pitanje vizne liberalizacije sa Evropskom unijom.

U pogledu razvoja regionalnih odnosa i saradnje sa susjedima, članstvo Crne Gore u NATO je imalo pozitivne efekte prije svega na dalju stabilizaciju prilika u regionu. To je u regionu po prirodi stvari doprinijelo daljoj afirmaciji onih vrijednosti po kojima se prepoznaje transatlantsko partnerstvo.

⁷ Izveštaj Evropske komisije za 2020. godinu, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/montenegro_report_2020.pdf

Odnosi sa komšijama

Dvije su ključne vrijednosti kojima težimo u našem regionu. To su stabilnost i pomirenje. Ovako postavljeni ciljevi regionalne saradnje posljedica su ratnih sukoba i velikog broja naslijeđenih sporova unutar društava, kao i između država u regionu. Uspostavljanjem stabilnosti i pomirenja učvršćuje se temelj za principe vladavine prava, političkog pluralizma i tržišne ekonomije na kojima bi i društva i države u regionu trebalo da se zasnivaju.

Crna Gora u kontinuitetu pokazuje privrženost dobrim regionalnim odnosima. To je vidljivo po učešću predstavnika Crne Gore u 35 regionalnih organizacija i inicijativa, kao i po doprinosu popravljaju ukupnog stanja u odnosima između država regiona. U izvještaju Evropske komisije za 2020. godinu zapisano je da *“Crna Gora ostaje posvećena regionalnoj saradnji i da igra aktivnu ulogu u izgradnji stabilnijeg i sigurnijeg regiona kroz učešće u oko 35 regionalnih organizacija i inicijativa”*⁸.

Dovoljan je samo pregled programa, organizacija i inicijativa u kojima su učestvovali i učestvuju predstavnici Crne Gore da se zaključi da je crnogorski doprinos regionalnim odnosima izuzetan.

Ovdje ćemo navesti neke od njih: CEFTA, Energetska zajednica, Transportna zajednica, SEECF, Savjet za regionalnu saradnju, Fond za Zapadni Balkan, Regionalna kancelarija za saradnju mladih (RYCO), Jadransko-jonska inicijativa, Strategija EU za jadransko-jonski region, Organizacija crnomorske ekonomske saradnje, Zdravstvena mreža Jugoistočne Evrope, Centar za bezbjednosnu saradnju, Centralnoevropska inicijativa, itd.

Osnov za jačanje veza između država u regionu prije svega je dalje produbljivanje regionalne ekonomske integracije, čemu je Crna Gora u potpunosti posvećena. Najnovija inicijativa nastala krajem 2019. godine, kojom se teži daljem povezivanju tržišta država u regionu je ideja Mini Šengena. Ova ideja za cilj ima formiranje jedinstvenog tržišta na prostoru država Zapadnog Balkana i puno uživanje i dostupnost korišćenja slobode kretanja ljudi, roba, kapitala i usluga svim građanima u državama Zapadnog Balkana.

Ideju Mini Šengena za sada su prihvatile Albanija, Sjeverna Makedonija i Srbija, dok zbog različitih razloga, prije svega političkih, ali i ekonomskih i drugih, preostale države u regionu još uvijek nijesu pristupile ovoj inicijativi.⁹ Snaženje regionalne ekonomske saradnje je bez ikakve sumnje jedan od prioriteta Crne Gore u oblasti daljeg razvoja regionalnih

odnosa, ali to ne znači da ne treba praviti pažljivu procjenu toga što koja inicijativa može državi donijeti.

Poput začetaka pomirenja u poslijeratnoj Evropi kada su inicijative ekonomskog povezivanja obezbijedile i vraćanje povjerenja među duboko sukobljenim akterima, tako se danas u regionu Zapadnog Balkana upravo kroz inicijative za razvoj zajedničkog ekonomskog prostora grade šanse za pomirenje i prosperitetan suživot u regionu. Crna Gora je blisko saradivala sa drugim državama u inicijativama koje su imale ovakav cilj i taj dio bi trebalo da nastavi jačati i nova vlast.

Međusobni odnosi Crne Gore i drugih država regije

Dobrosusjedski odnosi su pretpostavka demokratskog progresa Zapadnog Balkana. Najbolje rezultate u procesu pristupanja EU Crna Gora ostvaruje upravo u polju unaprijeđivanja saradnje sa susjedima. Izuzetak su odnosi sa Srbijom, koji su u kontinuitetu nestabilni i tenzični.

Neke odluke vlasti Crne Gore, poput izvinjenja za agresiju na Hrvatsku tokom '90 -ih, plaćanje ratne odštete hrvatskim građanima u slučaju “Morinji”, kao i porodicama deportovanih građana iz BiH u slučaju “Deportacije”, saradnja u rješavanju pitanja nestalih, ali i priznanje Kosova kao nezavisne države, imale su pozitivan uticaj na razvoj dobrosusjedskih odnosa.¹⁰

Hrvatska i Italija su susjedne države koje su u isto vrijeme članice EU i NATO saveza. I jedna i druga država su Crnu Goru podržavale kako u procesu pridruživanja i pristupanja EU, tako i u procesu sticanja statusa punopravnog članstva u NATO savezu. Neriješeni teritorijalni spor između Crne Gore i Hrvatske ne proizvodi nikakve probleme, već obje strane pokazuju strpljenje i svojim djelovanjem doprinose stvaranju atmosfere za rješavanje spora u duhu tolerancije i prijateljskih odnosa. Bilo bi primjereno i tačno reći da su bilateralni odnosi između Crne Gore i Hrvatske i Crne Gore i Italije dobri.

Albanija i Sjeverna Makedonija su (in)direktno susjedne države Crnoj Gori koje su članice NATO i države koje imaju cilj da postanu punopravne članice EU. Zajednički spoljnopolitički cilj za sve ove tri države je učlanjenje u EU, a članstvo u NATO omogućava uslove za dalji razvoj dobrih bilateralnih odnosa. U izvještaju Evropske komisije za Crnu Goru za 2020. godinu ocijenjeno je da su odnosi Crne Gore i sa Albanijom i sa Sjevernom Makedonijom dobri. I dok sa

⁸ Izvještaj Evropske komisije za 2020. godinu, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/montenegro_report_2020.pdf

⁹ Al Jazeera Balkans, *Prednosti i prepreke ‘mini-Schengena’*, <https://balkans.aljazeera.net teme/2020/10/3/prepreke-i-prednosti-mini-schengena?gb=true>

¹⁰ Večernji list, *Crna Gora hrvatskim logorašima isplatila 1,43 milijuna eura*, <https://www.vecernji.hr/vijesti/crna-gora-hrvatskim-logorasima-isplatila-1-43-milijuna-eura-1274010>; Balkaninsight, *Izbegavanje sećanja na smrtonosne ratne deportacije*, <https://balkaninsight.com/2020/05/25/crna-gora-izbegavanje-secanja-na-smrtonosne-ratne-deportacije/?lang=sr>

Sjevernom Makedonijom nema ozbiljnijih spornih pitanja, sa Albanijom još uvijek nije napravljeno razgraničenje dvije države na moru, ali se to smatra "tehničkim pitanjem".¹¹

Bosna i Hercegovina i Kosovo su crnogorski susjedi koji nijesu članovi ni EU ni NATO. U tom svjetlu, jedan dio dobrosusjedskih odnosa tiče se podrške Crne Gore, koja je odmakla na putu pristupanja Evropskoj uniji, ovim dvjema državama da što uspješnije i efikasnije prođu kroz faze integracije kroz koje je Crna Gora već prošla. Odnosi su u kontinuitetu dobri i nema naznaka da je moguće bilo kakvo pogoršanje bilateralnih odnosa Crne Gore sa jednom od ove dvije susjedne države.

Odnosi Crne Gore sa susjednom Srbijom su vrlo kompleksni. Ovi odnosi prožeti su bogatom historijom veoma bliskih odnosa dvije države, ali i nerazumijevanjima političkih elita dvije države posebno u posljednje dvije decenije. Nakon nestanka Državne zajednice 2006. godine, bilateralni odnosi između Crne Gore i Srbije nijesu dalje razvijeni zbog nespremnosti obje političke elite da riješe pitanja demarkacije granice, dvojnog državljanstva i uređenja pozicije Srpske pravoslavne crkve (SPC). Posljedično, ni 14 godina nakon obnove crnogorske nezavisnosti u Srbiji ne postoji puno prihvatanje te činjenice što nerijetko doprinosi tenzijama. Takođe, odnos zvanične Srbije prema unutrašnjim procesima u Crnoj Gori nije uvijek bio u okvirima koji definišu poštovanje prema susjednoj državi, njenim izborima i pravu da svoja unutrašnja pitanja rješavaju akteri u samoj Crnoj Gori. Ovo je bilo izraženo i tokom posljednjih parlamentarnih izbora održanih 30. avgusta 2020. godine. Ostaje da se vidi da li će nova crnogorska vlast uspjeti da u komunikaciji sa vlastima u Srbiji unaprijeđuje bilateralne odnose ili će ostati status quo.

¹¹ RTCG, *Granica sa Albanijom tehničko pitanje*, <http://www.rtcg.me/vijesti/politika/187323/granica-s-albanijom-tehnicko-pitanje.html>

DOBRE POLITIKE OSNOVA DOBROG ŽIVOTA

Gledano u cjelini, učinci Crne Gore u polju razvoja dobrih bilateralnih odnosa sa državama regiona, naročito dobrih odnosa sa susjedima, kao i u polju regionalne saradnje su pozitivni. Ovakvi učinci su jednim dijelom posljedica djelovanja onih aktera koji su u samoj Crnoj Gori osmišljavali i usmjeravali politike ka državama regiona i regionu, dok su drugim dijelom oni nastajali pod uticajem djelovanja institucija Evropske unije koje su posvećene integraciji država Zapadnog Balkana u Evropsku uniju. Mnoštvo je podsticaja i drugih mehanizama koji stoje na raspolaganju Evropskoj uniji u pokušaju da dominantno utiče na procese integracije država Zapadnog Balkana u EU. Ovdje ćemo navesti samo neke od njih.

Jedan od podsticaja za uspješnu politiku regionalnih i bilateralnih odnosa sa državama regije, kao i odnosa Crne Gore sa susjedima jeste kredibilna perspektiva članstva u EU koja je za Crnu Goru eksplicitno i najavljena 2018. godine. Tada je saopšteno da Crna Gora i Srbija mogu da računaju na članstvo u EU do 2025. godine ukoliko ove države ispune uslove za postizanje statusa punopravnog člana.

U situaciji u kojoj u Crnoj Gori nema ni jednog relevantnog aktera ni u društvu ni u politici koji se protivi pristupanju države EU, ovo je bila veoma važna i korisna vijest za stvaranje dodatne energije za ubrzanje procesa evropske integracije. U polju regionalnih odnosa i bilateralnih odnosa sa državama u regionu, ova poruka je imala očekivani efekat. Otud Crna Gora može biti posmatrana kao dobar primjer djelovanja države kandidata za članstvo kada se govori o kriterijumima u ovoj oblasti.

Druga vrsta podsticaja tiče se finansijske podrške i solidarnosti koju EU u kontinuitetu pruža i upućuje Crnoj Gori. Posljednji takav slučaj bila je uplata od 28 miliona EUR bespovratne pomoći u crnogorski budžet kako bi se pomoglo Crnoj Gori da ublaži ekonomske i socijalne efekte krize izazvane virusom korona. A to je samo dio bespovratne pomoći koji ukupno iznosi 40,5 miliona EUR.

Kada je riječ o finansijskoj pomoći, Evropska unija je u periodu od 2007. do 2020. obezbijedila preko 610 miliona EUR i taj novac je usmjeren ka različitim akterima u društvu (poljoprivreda, socijalna politika, konkurentnost i inovacije, saobraćaj, životna sredina i klima, vladavina prava, itd). Evropska ideja podrazumijeva određene vrijednosti na

kojima se temelji i razvija Unija, ali ona znači i solidarnost i finansijsku pomoć, naročito u slučajevima kriza. To jeste jedan od elemenata na osnovu kojih institucije EU ostvaruju uticaj, a EU stvara privlačnu snagu.

Treću vrstu podsticaja grade predstavnici EU koji direktno saraduju sa predstavnicima institucija Crne Gore. Tako bi na primjer dijalog o sveobuhvatnoj reformi izbornog zakonodavstva koji je u Crnoj Gori tekao od jula do decembra 2019. godine bio nemoguć bez posredovanja Delegacije EU u Crnoj Gori. Kada je riječ o viđenju EU u državi koja je kandidat za članstvo kao što je Crna Gora, onda je jasno da se EU vjeruje i to je relevantna determinanta za sagledavanje snage djelovanja EU na ovom prostoru.

Posebni mehanizam na kojem počiva proces evropskih integracije jeste i politika uslovljavanja koju koristi EU i koja se pokazala uspješnom u velikoj mjeri. Ova politika podrazumijeva da postoji cilj koji država koja nije članica Unije treba da postigne i da od postizanja tog cilja zavisi dobijanje ili neke vrste pomoći ili napredovanja u procesu evropskih integracija. To znači da postoje precizni kriterijumi na osnovu kojih se utvrđuje dalji redoslijed koraka u odnosima između EU i te države. Politika uslovljavanja se smatra efikasnim mehanizmom razvoja evropskih integracija, posebno politike proširenja EU i mehanizam je koji se često koristi u odnosima između EU i države koja želi da postane član.

Svi nabrojani i mnogi mehanizmi koji ovdje nijesu pomenuti čine Evropsku uniju veoma uticajnom kada je riječ o procesu evropskih integracije država Zapadnog Balkana. Ipak, ključni značaj imaju vrijednosti na kojima se temelji evropska ideja i Unija danas. Evropske vrijednosti su najveća snaga i najjači magnet za prijem novih članica u EU. One su bile osnov za iniciranje procesa integrisanja evropskih država nakon Drugog svjetskog rata, a danas doprinose stabilizaciji prilika na Zapadnom Balkanu, pomirenju u regionu i punom uključivanju regiona u evropsku porodicu država i naroda.

BIBLIOGRAFIJA

- Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju Crne Gore sa EU, http://www.skupstina.me/images/dokumenti/pristupanje-eu/Sporazum_o_stabilizaciji_i_pridru%C5%BEivanju.pdf
- Izvještaji o realizaciji obaveza iz SSP-a, <http://www.skupstina.me/index.php/me/pristupanje-eu/parlamentarni-odbor-za-stabilizaciju-i-pridruzivanje/dokumenta>
- Izvještaji Evropske komisije, <http://www.skupstina.me/index.php/me/pristupanje-eu/parlamentarni-odbor-za-stabilizaciju-i-pridruzivanje/dokumenta>
- Diplomarij broj 1, Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija, 2013
- Izvještaj Evropske komisije za 2020.godinu, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/montenegro_report_2020.pdf
- Berlinski proces, Završna deklaracija Predsjedavajućeg Konferencije o zapadnom Balkanu, Berlin, 2014
- Zakon o sprovođenju Ustavne povelje državne zajednice Srbije i Crne Gore, Službeni list Srbije i Crne Gore, 1/2003
- Portal analitika, Zapadnobalkanska šestorka na sjednici Generalne skupštine UN
- <https://www.portalanalitika.me/clanak/115583--zapadnobalkanska-sestorka-na-sjednici-generalne-skupstine-un>
- AlJazeera Balkans, Prednosti i prepreke 'mini-Shengena' <https://balkans.aljazeera.net teme/2020/10/3/prepreke-i-prednosti-mini-schengena?gb=true>
- Večernji list, Crna Gora hrvatskim logorašima isplatila 1,43 milijuna eura, <https://www.vecernji.hr/vijesti/crna-gora-hrvatskim-logorasima-isplatila-1-43-milijuna-eura-1274010>
- Balkaninsight, Izbegavanje sećanja na smrtonosne ratne deportacije, <https://balkaninsight.com/2020/05/25/crna-gora-izbegavanje-secanja-na-smrtonosne-ratne-deportacije/?lang=sr>
- RTCG, Granica sa Albanijom tehničko pitanje, <http://www.rtcg.me/vijesti/politika/187323/granica-s-albanijom-tehnicko-pitanje.html>

O AUTORIMA

Dr Vladimir Vučković je saradnik na programima u Centru za građansko obrazovanje (CGO). Angažovan je i kao predavač na Masarikovom univerzitetu na Katedri za međunarodne odnose i evropske studije na predmetima koje se bave EU, politikom proširenja i zapadnim Balkanom.

Miloš Vukanović je istoričar i savjetnik u Centru za građansko obrazovanje (CGO).

Mira Popović je koordinatorka programa *Demokratizacija i evropeizacija* u Centru za građansko obrazovanje (CGO).

Ova publikacija je izdata u saradnji sa:

Centar za građansko obrazovanje (CGO) je jedna od vodećih nevladinih organizacija u Crnoj Gori posvećena razvoju građanskog društva i učešću građana i građanki u oblikovanju politika i donošenju odluka kroz obrazovanje različitih aktera u oblasti demokratije, ljudskih prava i evropskih integracija.

Centar za građansko obrazovanje
Centre for Civic Education

ISBN 978-9940-44-028-2
COBISS.CG-ID 16072708

IMPRESUM

Fondacija Friedrich Ebert / Regionalna kancelarija za Srbiju i Crnu Goru
Dositejeva 51/1 / 11 000 Beograd/Srbija

Odgovorna osoba:
Dr. Max Brändle / Direktor, Regionalna kancelarija za Srbiju i Crnu Goru

Tel: + 381 11 3283 285
www.fes-serbia.org

Narudžbina publikacija:
info@fes-serbia.org

Svaka dalja komercijalna upotreba sadržaja zabranjena je bez prethodne pismene saglasnosti fondacije Friedrich Ebert.

DOBAR SUSJED

Crna Gora i regionalna saradnja

Nakon proglašenja nezavisnosti 2006. godine, Crna Gora ima naglašeno konstruktivan pristup u uspostavljanju dobrih bilateralnih odnosa sa susjednim zemljama, državama članicama i drugim zemljama proširenja koje nijesu obuhvaćene SSP-om.

Snaženje regionalne ekonomske saradnje je bez ikakve sumnje jedan od prioriteta Crne Gore u oblasti daljeg razvoja regionalnih odnosa, ali to ne znači da ne treba praviti pažljivu procjenu toga što koja inicijativa može državi donijeti.

Način na koji su se crnogorske institucije postavile po pitanjima iz oblasti regionalne saradnje treba da budu putokaz za djelovanje nosilaca vlasti i u drugim područjima kako bi se u razumnom roku ostvario cilj učlanjenja države u Evropsku uniju.

Više informacija o ovoj temi:
www.fes-serbia.org